

K. JONCA

A „völkerrechtliche Grossraumordnung” elmélete, különös tekintettel a dunai és a Balkán-államokra

A Harmadik Birodalom jogtudománya, különösen a népjog és a büntetőjog a XX. század 30-as éveiben olyan koncepciókat dolgozott ki, amelyek a nemzeti-szocialista hódítási elmélet alapköveit rakták le. E politikai-jogi koncepció kerete átfogta a Duna-völgy és a Balkán országaiban szétszórt német népcsoportokat, valamint ezeknek az országoknak Hitler-barát kormányait és politikai köreit.

Már a „hatalomátvétel” előtt felrótta Hitler a Weimari Köztársaság külpolitikájának, hogy „kis határviták hipnózisa alatt, értetlenül áll a térpolitika terveivel szemben”. Véleménye szerint ugyanis a külpolitikának, különösen pedig a keleti politikának térpolitikává kell válnia.¹ 1932-ben Richard Darré, a NSDAP birodalmi vezetőségében a birodalmi agrárpolitikai hivatal vezetője kifejtette a párt-elitnek a kelet-európai politika előfeltételeit. A nagytér-politikának Kelet-Európában Csehországgal és Morvaországgal (valamint Ausztriával) egy német nagyhatalmat kell létrehoznia, amelyet függő viszonyban álló közepes és kis államalakulatok vesznek körül. A balkáni országoknak, Magyarországnak, valamint a Keleti-tengertől elvágott Lengyelországnak a Német Birodalommal függő viszonyban lévő szövetségi államhoz kell tartozni.

Az ismert nemzetiszocialista teoretikus, Georg Feder 1932-ben a „Der Deutsche Staat auf nationaler und sozialer Grundlage” (A német állam nemzeti és társadalmi alapon) című munkájában kifejtette egy faji kritériumra támaszkodó nagyhatalom dinamikus szervezetének, valamint belső társadalmi struktúrájának értelmét. Az NSDAP programja egy zárt nemzeti állam létrejöttén alapul; ennek „valamennyi német törzset” magában kell foglalnia. A program szerint mindazok, akik német vérűek, egy birodalomban egyesülnek, függetlenül attól, hogy dán, lengyel, cseh, olasz vagy francia uralom alatt élnek. Az egyesült Németországnak egyetlen németről sem szabad lemondania, aki a Szudétákban, Elzász-Lotaringiában, Lengyelországban, Ausztriában, vagy az Osztrák-Magyar Monarchia romjain keletkezett államokban él. A „megtisztított” államban csak olyan németet illet meg jog, aki hitet tesz a német kultúra és „sorsközösség” mellett. Zsidókat és nem-németeket ki kell a közéletből zárni.² Feder lerakta az állampolgársági jogot szabályozó leendő alkotmány elméleti alapkövét. Hasonlóan írt egy másik állam- és jogteoretikus, Helmut Nicolai.³

¹ *M. Broszat*: Der Nationalsozialismus, Stuttgart, 1961. 182.

² A III. birodalom zsidópolitikájáról Sziléziában. Vö. *K. Jonca*: Polityka narodowościowa III Rzeszy na Śląsku Opolskim w latach 1933—1940. Studium prawno-polityczne, Katowice 1970, 280—304, 412—415.

³ *F. Ryszka*: Państwo stanu wyjątkowego. Rzecz o systemie państwa i prawa, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, 61.

Hitler „hatalomátvétele” után a jogtudomány (Carl Bruns, Carl Schmitt, Gustav Walz stb.) visszautasította a kisebbségi szerződéseket és a Népszövetség beavatkozásait, minthogy ezek a versaillesi rendre támaszkodtak. A szociológus Max Hildebert Boehm, a jeni egyetem tanára 1935-ben egy új néptan alapjait körvonalazta⁴ és a néppolitikának olyan új szakaszait jósolta meg, amelyeknek pótolniok kellett a versaillesi szerződés után a Népszövetség felügyelete alatt folytatott és kudarcot vallott igazságszolgáltatásszerű megoldási kísérleteket.

A geopolitika a hitleri Németországban karriert csinált, és belőle merítettek más társadalomtudományok. A „tér” fogalmát a berlini Carl Schmitt professzor vezette be a jogtudományba.⁵ A jogászok meghatározták a „néphez tartozás” fogalmának hatósugarát, és előkészítették a néptársak felosztását „birodalmi-németekre” és „népi németekre”. A liberális fogalmakat elvetették. A szociológusok és geopolitikusok tanítása szerint a jogászok megvetették a „földhöz való jog” valamint a „természetes határok” fogalmát. A „német nép” új fogalma magában foglalta a balti németeket, a Szudétavidék, a Volga-vidék németeit és az erdélyi németeket is.

A tudomány kimutatta, hogy ezeket a Birodalomban élő néppel vér- és nyelvi közösség fűzi egybe. Megállapították, hogy a Birodalomnak joga van a német népközösségnek a Birodalom határain kívül élő valamennyi tagját védelme alá helyezni. A német kisebbségek által lakott államoktól megtagadták szurverén jogaik gyakorlását a népcsoportokkal szemben. A Harmadik Birodalom fenntartotta magának az ezekre kiterjesztett védelmi jogot. Carl Schmitt megtagadta más államok jogát, hogy a német népcsoportok ügyeibe beavatkozzanak, és egyidejűleg kimutatta „a német védelmi jogot” a német népcsoport felett. Schmitt már 1941-ben közzétett elmélete feltételezte, hogy „az új népcsoport-jog” egyúttal kizárja a német kisebbségek asszimilálódását más államokban.⁶ Megállapította, hogy a Harmadik Birodalomnak olyan nagyteret kell magának biztosítania, amelyre minden idegen beavatkozástól mentesen (vagyis a tértől idegen hatalmak beavatkozását megtiltva) kiterjesztheti politikai eszmevilágát.

A népjog náci koncepciójában nagy szerepe volt Gustav Walznak, a breslauer Sziléziai Friedrich Wilhelm Egyetem rektorának és jogtudományi professzorának (1933—1938). Az Anschluss és a Szudétavidéknek a Birodalomba való bekebelezése után Walz azért emelt szót, hogy a Német Birodalomnak korlátlan szuverenitást kell adni és a Népszövetségtől el kell vitatni a népcsoportok fölött gyakorolt védelmi jogot. 1940-ben a csehszlovák állam és a Lengyel Köztársaság lerohanása után Walz kifejtette a népcsoportjog alapjait a „Neue Grundlagen des Volksgruppenrechts” (A népcsoportjog új alapjai) c. értekezésében, amelyben elutasította Versailles és Genf liberális kisebbség-védelmét. Véleménye szerint az egyenjogúságon alapuló kisebbség-védelmet a népjogba a zsidók vezették be, hogy a zsidó kisebbségnek megkönnyítsék az európai vendéglátó népekhez való asszimi-

⁴ M. H. Boehm, *Volkstheorie und Volkstumspolitik der Gegenwart*, Berlin, 1935, 14. — Megemlítendő még J. Chodorowski legújabb munkája a nagytérgazdaság német doktrínájáról: *Niemiecka doktryna gospodarki wielkiego obszaru (Grossraumwirtschaft) 1800—1945*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1972, 184. Vö. K. Jonca: *Doktryna prawno-polityczna Trzeciej Rzeszy wobec problemu ochrony mniejszości na Śląsku*, Przegład Prawa i Administracji, t. I, Wrocław 1971, 145.

⁵ C. Schmitt: *Der neue Raumbegriff in der Rechtswissenschaft, „Raumforschung und Raumordnung”* Heidelberg, 1940.

⁶ C. Schmitt: *Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte*, Berlin—Leipzig—Wien, 1941, 34.

lációját. Walz kimutatta a Szudétavidék Harmadik Birodalomba való bekebelezésére vonatkozó német politika — német értelemben vett — célszerűségét. A cseh-morva területek új beosztása, ahogy Walz írta, megteremtette „Európa megnyugvásának alapját”.⁷

Miközben Walz megalkotta a hitleri Németország agressziós politikájának alapjául szolgáló népjogi doktrínát, szem előtt tartotta a Magyarországon élő német népcsoport érdekeit is. A breslauer egyetemen fennmaradt személyi irattárából kitűnik, hogy kapcsolatot tartott fenn az Erdélyben működő német szervezetekkel. Tanítását átvették a Lengyelországban és Csehszlovákiában élő németek. A Gustav Walz és Carl Schmitt által megteremtett és a népcsoportra vonatkozó terminológiát számos koncepcióban és tanulmányban használták fel. A „német kisebbség” helyett használt „német népcsoport” meghatározást többek közt Maria Lunzenauer is magáévá tette 1940-ben publikált munkájában, amelyet a magyarországi német iskolaügynek szentelt.⁸ Nem meglepő, hogy Walz után a „Breslauer Kelet-európai Intézet” részére dolgozó egyes szerzők éppen a magyarságot vádolják imperialista asszimilációs politikával, amit állítólag még a XIX. század 90-es éveiben is követett. Emil Lenart használta ezt a kifejezést báró Bánffy politikájára, valamint az 1907. évi iskolatörvényre.⁹ Megrótta a magyarságot, hogy 20 milliós magyar népi államról és Magyarország délkelet-európai vezető szerepéről álmodik. Véleménye szerint ezért még a Német Császárság felelős, minthogy túl kevés érdeklődést mutatott Délkelet-Európa iránt, és hagyta, hogy bekövetkezzék „a délkeleti németiség tragédiája”. Lenart bízott a délkelet-európai népeknek és államoknak „a Birodalom döntő részétele mellett” létrejött közösségében. Az új rend alapjai, vonta le Lenart a következtetést, egyáltalán nem felelnek meg a nemzetiségi harc és asszimiláció korábbi elképzeléseinek.

Hasonló értelemben írt valamivel később (1941) Walter Gehl, aki „Sendung des Reiches” (A Birodalom küldetése) c. munkájában hangsúlyozta a németek történelmi szerepét a délkelet-európai országokban.

Ki kell itt emelni, hogy a második világháború alatt majdnem minden német szerző, aki a balkáni országokban szétszórt németekről ír, a Carl Schmitt és Gustav Walz által „közhasználatba” bevezetett terminológiát alkalmazta. A már rég Magyarországon, Romániában vagy Jugoszláviában letelepült németeket az irodalomban „népi német”-ként jelölték meg, „Német népcsoport”-ról írtak stb. Példa lehet erre Karl Neidenbach. A „Rolle der deutschen Volksgruppen in Südosteuropa” (A német népcsoportok szerepe Délkelet-Európában) című munkájában (1943) kiemelte a német népcsoportok különleges jelentőségét a Németország „élelmezési szabadságáért” vívott harcban. Ebben a munkában olyan meghatározások találhatók, mint „népi német mezőgazdaság” (a magyarországi németek vonatkozásában), „a haza gazdasági hadiszolgálata”, valamint a német népcsoportszervezetek megnevezésének egész sora, úm.: országos paraszthivatal, Volksbund stb., amelyek élénken emlékeztettek a Harmadik Birodalom nemzetiszocialista szövetségeire és Hitler führerprinzipjére támaszkodtak. Neidenbach egyébként megállapította, hogy a „legutolsó német faluig” is elérő vezetési apparátusnak van a legnagyobb része a magyarországi német

⁷ G. Walz: Neue Grundlagen des Volksgruppenrechts. Berlin—Leipzig—Wien. 1940, 40.

⁸ M. Lunzenauer: Der Schulkampf der deutschen Volksgruppen Grossrumäniens in ungarischer und rumänischer Zeit. Würzburg. 1940.

⁹ E. Lenart: Die Auswirkungen der Habsburgerpolitik auf die rechtliche Lage des Deutschen in Österreich-Ungarn bis zum Zusammenbruch der Monarchie. Osteuropa-Institut-Breslau. Jahrbuch 1942, Breslau. 1943, 301.

népcsoportok gazdasági sikereiben. Neidenbach 1942-ben a népi németek romániai mezőgazdaságának jelentőségéről szóló disszertációval doktorált.¹⁰ Nem nehéz megállapítani, hogy a nemzetiszocialista jogászok által meghatározott terminológia a Keleteurópai Intézet évkönyveiben, a Südostdeutsche Forschungen-ban, valamint a Romániáról szóló értekezésekben is előfordul. Tegyük hozzá, hogy H. Hauffe az „új nemzeti rend” aktuális terminológiáját beiktatta Romániáról szóló munkáiba.¹¹

A „megújulás”, valamint „a népközösség megszilárdítása” kérdései nagy befolyással voltak a büntetőjogi reformra is. Ez a „megújulás” a Harmadik Birodalom jogrendszerének hadicélokra való átállítását jelentette, mindenekelőtt biztonságot akart nyújtani a belülről származó kísérletekkel szemben, amelyek a Birodalom védelmi erejének csökkentésére és a német népközösség felrobbantására irányultak. Ezeket a célokat szolgálta az 1938. augusztus 17-i felújított katonai büntetőjog, amelyik röviddel Lengyelország megtámadása előtt, vagyis 1939. augusztus 26-án lépett életbe.¹²

Állítom, hogy a politikajogi doktrína koncepcióival a nemzetiszocialista leigázási terveket támasztotta alá. A vezető jogászok „népcsoportjoga” teremtette meg a „népjogi nagytérrend”, a „német néphez való tartozás”, a „népi németek”, a német „népcsoportok” stb. fogalmát. Élismerék a dunai és Balkán-államokban (pl. Erdélyben) élő német népcsoportok elválaszthatatlan kapcsolatát a Harmadik Birodalommal; ugyanakkor határozottan elutasították a vendéglátó népekbe való beolvadás lehetőségét. A második világháború alatt a nemzetiszocialista irodalom hangsúlyozta e csoportoknak a Harmadik Birodalom határai között élő német néppel való „sorsközösségét”, valamint szerepüket a „térpolitika” megvalósításában.

¹⁰ K. Neidenbach: Die Stellung der deutschen Volksgruppen in Südosteuropa im Kampf um die Nahrungsfreiheit des Kontinents, Jahrbuch, op. cit. 126. Vö. disszertációját: Die Bedeutung der volksdeutschen Landwirtschaft des Banats innerhalb der Wirtschaft Rumäniens, insbesondere für die deutsch—rumänischen Wirtschaftsbeziehungen, Breslau. 1942.

¹¹ H. Hauffe: Die Wandlung der Volksordnung im rumänischen Altreich. Stuttgart. 1939.

¹² A. Konieczny: Górný Śląsk pod rządami wojennego prawa karnego Trzeciej Rzeszy, Wrocław. 1972. 22—23.